

Philip Spencer i Howard Wollman

Nationalism: A Critical Introduction

London – Thousand Oaks – New Delhi:
Sage, 2002, X, 238 str.

Na višegodišnje proučavanje nacionalizma autore je, prema njihovu vlastitom priznanju, potaknuo pobješnjeli nacionalizam na području bivše Jugoslavije početkom devedesetih godina. Rezultat je toga rada knjiga pisana i opremljena u udžbeničkom stilu. Knjigom se propituje zašto se posjedovanje nacionalnog identiteta smatra gotovo prirodnom i kritički se propituje shvaćanje o nužnosti postojanja nacije. Poticaj koji je autore usmjerio na promišljanje nacionalizma uvelike je, čini se, odredio i koncepciju knjige vidljivu iz podnaslova – kritički uvod. Naime, kako sami autori ističu, literatura u kojoj se kritički raspravlja o nacionalizmu rijetka je. Stoga su se oni više okrenuli izvorima koji nacionalizam posredno obrađuju, radovima koji govore o etničnosti, rasizmu, identitetu i kozmopolitizmu i koji implicitno ili eksplicitno kritički propituju poimanje nacije i nacionalnog identiteta kao nepromjenjivu, nužnu i pozitivnu pojavu ljudskoga društva. Pri tome su obradili impresivan broj djela relevantnih autora koji su se teorijski bavili tom problematikom kao i na engleskom jeziku dostupnih studija slučaja. Ipak, valja dodati, uočljiva je nesmiljena anglojezična usmjerenost pa u bibliografiji nema čak ni autora poput, primjerice, Dominique Schnapper, odnosno njezine knjige *La communauté des citoyens: sur l'idée moderne de nation* (1994), koja je štoviše na engleski prevedena još 1998.

Knjiga *Nationalism: A Critical Introduction* sastoji se od sedam poglavlja, od kojih svako započinje uvodom koji ima obilježja sažetka i završava uputama za dalje proučavanje iznesena problema. U prvom poglavlju (»Ambivalentna nasljeđa: nacionalizam, politička ideologija i društvena teorija«) autori,

svjesni činjenice da smo dobrim dijelom oblikovani intelektualnim nasljeđem prethodnika, propituju teorijske korijene iz 19. stoljeća, koji su prema njihovu mišljenju ambivalentni. Ti teorijski korijeni s jedne se strane prilagođuju nacionalizmu, dominantnoj ideologiji 19. stoljeća, a s druge strane pružaju neke kritičke uvide u tu problematiku. Uz autore marksističke provenijencije (sama Marxa, Rosu Luxemburg, Otta Bauera i Lenjina) analizira se pristup nacionalizmu i etničkim pitanjima Emila Durkheima i Maxa Webera.

Drugo poglavlje (»Suvremeni pristupi nacionalizmu«) sadrži iscrpan kritički pregled suvremenih teorija nacije i nacionalizma. Uobičajeno, suprotstavljaju primordijalizam modernizmu ne isključujući perenijalizam te etnosimbolizam (Anthony Smith). U okviru modernističkih pristupa ponajprije preispituju prinos E. Gellnera, upućuju na teorije pod utjecajem marksističkog shvaćanja (Benedict Anderson, Tom Nairn i Eric Hobsbawm), zatim na one što govore o modernizmu i politici (Michael Mann, Anthony Giddens, John Breuilly i Paul Brass) te o modernizmu i nacionalističkoj ideologiji (Elie Kedourie). Potom razmatraju postmodernistički i feministički pristup nacionalizmu. Napokon, zaključuju da svi ti pristupi, utemeljeni na nasljeđu iz 19. stoljeća, koliko god kritički obrađivali nacionalizam, ako već ne pretpostavljaju njegovu univerzalnost, barem govore o nemogućnosti njegova prevladavanja.

U okviru trećega poglavlja (»Nacionalizam, kultura i politike zamišljenoga«) razmatra se središnja preokupacija teorija nacionalizma – nacionalni identitet. Autori se bave nekim konceptualnim i empirijskim problemima povezanim s konstrukcijom nacionalnog identiteta. Stoga najprije određuju pojmove identiteta, rase i rasizma, etničnosti i konstrukcije etničnosti, a potom raspravlja o sastavnicama nacionalne kulture baveći se posebno ulogom intelektualaca, problemima jezika, povijesti, sjećanja i mitova, teritorija i krajolika te sudbine. Zaključuju da nacio-

nalni identitet može biti zazivan na različite načine i da može podupirati različite vrste nacionalizama, što uvodi u sljedeće poglavlje u kojem govore o Janusovu liku nacionalizma (»Dobri i loši nacionalizmi«). Autori su pokušali napraviti razliku između zapadnog i istočnog, političkog i kulturnog, građanskog i etničkog, liberalnog i neliberalnog tipa nacionalizma, no zaključuju da svi tipovi nacionalizma imaju zajedničku potku koja se sastoji od toga da svaki od njih nastoji odrediti naciju prema drugome, onome što ona nije. U poglavlju pod naslovom »Nacionalizam i demokracija« pokazuju da demokracija i nacionalizam imaju različite logike, da se mogu kretati u različitim smjerovima i da može biti opasno pomiješati borbu za demokratska prava s bilo kojim oblikom nacionalističke mobilizacije. Kao ilustracija autorima je poslužio rat na prostoru bivše Jugoslavije, u glavnim obrisima skiciran u posebnoj potpoglavlju. »Nacionalizam u globalnom svijetu« poglavlje je u kojem autori raspravljaju o razvitku nacionalističkih, secesionističkih i neonacionalističkih pokreta u, po mnogima, sve više globalnom svijetu. Zaključuju kako se čini da se lokalno i globalno nalaze u takvoj interakciji koja može proizvesti kontradiktorne učinke u različitim okolnostima, među kojima su dijametralno suprotni esencijalistički nacionalizmi i hibridni identiteti.

U posljednjem poglavlju (»S one strane nacionalizma?«) autori propituju druge oblike državnog organiziranja (konsocijativizam, federalizam te supranacionalizam na primjeru Europske unije) i alternative nacionalizmu. Ni u jednome od njih ne vide prijetnju nadmoći nacionalističkih kategorija unatoč mnogobrojnim pokušajima i u teoriji i u praksi (internacionalizmu, kozmopolitizmu, transnacionalizmu).

Cjelokupno razlaganje i propitivanje završava kratkim zaključkom u ponešto moralizirajućem tonu koji ocrtava stav autorâ o nacionalizmu, nacionalnoj državi i nacionalnom

identitetu, stav što traži problematiziranje »uobičajene neupitne identifikacije naroda i nacije koja leži u srcu modernog nacionalizma« (str. 205) i odbacuje predodžbu da je nacija uvjet održive političke i društvene organizacije.

Nacionalizam: kritički uvod nije klasični udžbenik iako pregledno i jasno, reklo bi se gotovo školski, daje pregled teorija etničnosti, nacije i nacionalizma na temelju gotovo svih relevantnih autora. To je knjiga sa stavom što ga autori otvoreno iznose istovremeno ulažući napor da svoju publiku objektivno informiraju ili pak podsjetu na teorijska dostignuća u okviru zadane teme. Znatiželju hrvatskih čitatelja za ovu jednostavnu i iscrpnu knjigu – iako odnedavno i na hrvatskome, zahvaljujući knjizi Vjerana Katunarića *Sporna zajednica: novije teorije o naciji i nacionalizmu* (2003), postoji obuhvatno pa i, moglo bi se reći, analitički slojevitije razmatranje (novijih) pristupa problematici nacije i nacionalizma – svakako će produbiti i podatak da je već rečeni poticaj za bavljenje problematikom kao i jedan od primjera u analitičkome dijelu knjige bio rat i na prostoru bivše Jugoslavije. Htjeli mi ili ne htjeli umaći grupnim identifikacijama, uvijek nam je zanimljivo vidjeti što i koliko drugi znaju o nama i kako to interpretiraju u (za)danome kontekstu.

Josip Kumpes

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Keith Doubt

Sociologija nakon Bosne.

Sarajevo: Buybook, 2003, 196 str.

Koji je smisao sociologije nakon Bosne? Smije li sociologija ostati po strani u slučaju bosanskog sociocida (termin je autorov)? Jer ako je igdje pokazana i prokazana bijeda po-